

օգնութեամբ, անհամեմատ մեծ հեշտութեամբ կարող են անմիջապէս կանգնել անոր իշխան կառավարչականին, ըսել նրա ցանկութեանը, զեկուցանել իրանց տեսակէտները, և այդպիսով, առանց երկար դրադրութիւնների, մի եզրակացութեան գալ, և շուտով մտնել հարցի լուծման:

Համարել է մեզ հաւատար, որ իշխան Գօլիկին, որին վիճակվում է մի այսպիսի մեծ յիշատակ թողնել կովկասի մէջ, ինչպէս է պօլիտեխնիկումի հիմնարկութիւնը, իր կողմից ոչ մի ջանք չի խնայել տալ երկրին նրա տնտեսական զարգացման նպատակ այն հիմնարկութիւնը, որին այսքան տա-րինելից ի վեր սպասում է ամբողջ կովկասը՝ իր ուսուցիչ և քննադատ երիտասարդութեամբ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Օ Ր Է Յ Օ Ր

XXIII

Մարտի 1-ին պատրիարք Օրմանեանի պաշտպանները, բարեբաղդաբար շատ աննշան է դըրանց թիւը:—Ոչ մի փաստ չունենալով նրան արդարացնելու համար, միամիտներին խորում են հետեւել անմիտ բացականչութիւններով, «եղբայր, պաշտպանները փառ են ինչ կարելի է անել, ով էլ լինի ոչինչ չէ կարող անել», անմիտ խօսքեր, որոնցով միշտ արդարացնում են անշուքը, խեղճից և զգացմունքից դուրի դործողները...

Ընդունելով մի վայրկեան, որ այդ անմիտ պաշտպանութիւնը որ և է հիմք ունի: Բայց մի-թէ դա ճիշտաւոր է: և այն գործերում, որոնք ոչինչ կամ չունեն հայոց պատրիարքարանի արտաքին յարաբերութիւնների հետ և վերաբերվելով Կ. Պոլսի հայոց պատրիարքին լուսն կրօնական-եկեղեցական իրաւասութեան, շատ հեշտ լուծելի են: Այդպիսի հարցերից է, կարծում ենք, Կիւիլիկայի կաթողիկոսական դժբաղդ հարցը, որը ահա մի քանի տարի է «գործնան հանդուց» է դարձել, և որի լուծման համար պէտք չէ Ալեքսանդր Մակեդոնացու խելքը, այլ նորի իմ մի շատ պատիւ խելք, որով օժտված է ամեն մի եպիսկոպոս Կ. Պոլսում, ուրեմն և Օրմանեան արքեպիսկոպոսը, թիւրքաց «Մալիւմ» քաղաքի փառաբանած այդ պօլիտիկոս-ստուգածաբանը:

Մի անթիղծ, պատկառանքից և ամօթից զուրկ Գաղանձեան մի քանի տարի է արդեն ինքնակուս կերպով իրան կաթողիկոս է յայտարարել և իր փառասիրական նպատակին համեմատ համար մի քանի տասնեակ մարդկանց կորստան պատճառ է դարձել, տալիս ու վրա է արել առանց այն էլ դժբաղդ թիւը, չէ ուղում ձանաչել ոչ Կ. Պոլսի

աղաւթները համար: Եւ ևս ասում էի ինձ տանջողին, ինչու չէ, եթէ այդ ստորերկրեայ անցքերում տեղաւորվին Վարանդայի բոլոր աղջիկները, ևս էլ կը լինում նրանց հետ: Բայց դա բո-պէական պատրանք էր: Ինձ տանջողը ծիծաղեց ճապի ետեղից: Հասկացայ թէ ինչ է ասում նրա դուռն ծիծաղելը, բոլոր աղջիկները չեն տեղաւորվի... Իմ պատրիարքան էլ խառնուտ լինելու երեք չէր էլ մտածի այնքան լայնարձակ տեղ պատրաստելու որ իր երկրի բոլոր աղջիկներին թաղանթ աշտուղ: Ինչո՞ք պատ: Եթէ նա այսօր կենդանի լինէր, Մէհրի իման կասէր, «Ինչու են վախենում, կարմիր խոնքեր, տես քեզ համար ինչ տեղ եմ պատրաստում»: Եւ նա նորիցէս կը զայրանար, եթէ ևս ասէի, «Տես, պատիւ, ինձ պէս կարմիր խոնքերն ունի կան, ան որքան շատ, չես խզում նրանց»: Ահա, Մէհրի, այսքան զարմանալի է այն շուշուր, իմ երազների այն աներկայ ճակատ: Ինչ է ուղում նա: Արդեօք այն, որ ես թողնեմ այս երկրի մեղսակները ու գնամ իմ քորերի մօտ...

— Գալիանէ... Գալիանէ... ինչքէն ևս ասում... Մէհրին լաց էր լինում, նրա թիւր դողում էր Գալիանէի ձեռքի տակ: Բայց որքան փոխվել էր մէկըն աղջիկը: Ես այլ ես չը խղճատրեցի, նրա խօսքը հոտում էր աղբիւրի նման, դարձեալ դառն էր, լի անողորմ հեղութեամբ:

— Սպասիր, ասաց նա:— Դեռ, այստեղ եմ ես: Կարծում եմ թէ այնքան հեշտ է այս պատերից դուրս գնալը: Ո՞ր էր, եթէ ես ամեն ինչ հասկացած լինեի: Գալիանէ իմ տանջանքների վերջը: Միանգամ այժմ միայն սկիզբն է, դեռ ամենադժուարը կանգնած է առջև: Խմնալ որ մենակ փակվելը վատ է— դեռ շատ է քիչ: Յն-

պատրիարքարանը և ոչ թեմի կաթողիկոսական տան օրէնքները, և կոթած զանազան Նա-զիմները պաշտպանութեան վրա ինչ ուղում դարձում է չը վախենալով ոչ մարդկանցից և ոչ Աստուծանից... Եւ ահա մի այդպիսի ինքնակուս եպիսկոպոսն անգամ, որ ի պաշտօնէ կեթարի-ված է պատրիարքարանի անմիջական իշխանութեան, Օրմանեանը չէ կարողանում, կամ չէ ուղում տանձաւորել, և իր թիւղ, անհոգ մի դեր-մամբ, աւելի էլ ոյժ է տալիս նրա անմարդու ձգտումներին...

Հարցնում ենք, այդտեղ էլ «զանազան պաշ-մաններ» կան, որոնց զէմ կուսելու համար պէտք է անտուր ոյժ և տաղանդ ունենալ. այդ դործի մէջ էլ կան «բարբաթութիւններ», որոնց զէմ էլ էլ լինի ոչինչ չէ կարող անել», թէ դա ուղղա-կի հետեւն է այն վաղուց դատաւարական ուղղութեան, որին հետեւում է Կ. Պոլսի հայոց պաշտպան պատրիարքը, երբեք լինելով ոչ մի հարցի լուծում չը տալ ոչ մի խնդրի առաջ չը մղել: Ինչ ուղում են ասել, բայց դա արդէն Օրմանեան պատրիարքի ծայրահեղ անգործու-թեան անհերքելի փաստերից մէկն է, որ չէ կա-րելի հերքել ոչ զանազան մոլի բացականչու-թիւններով և ոչ էլ որ և է «բոլորիկայով»:

Խ. Մալուխան

ԵՒ ՄԻ ՆՈՐ ԻՆՍԻՆՈՒՅԻՍՈՒ

Հոկտեմբերի 10-ի համարում «Կաւկազ» քա-ղիքը, խօսելով հայ գաղթականների առիթով, հա-յոց Բարեկարգական ընկերութեան մասին ասել էր հետեւեւորը.

«... Հայոց Բարեկարգական ընկերութեան գրասենյակը գործելը սուս ընկերացոյի համար առհասարակ մի տեսակ հանդուր էր կաղ-մում»:

Արտասուելով այդ խօսքերը «Մշակ» հոկտեմ-բերի 11-ի համարում, մենք հետեւելով նկատու-թիւնն արեցինք «Կաւկազ»-ի խմբագրութեան.

«Այսպէս էլ այդ ընդամ խօսքը մի համակ-րելի, օրինակով հիմնարկութեան մասին: Ինչ հանդուր է մասին է խօսում սուս քաղաքը, քանի որ նոր իսկ իր էջերում շատ անգամ տպագրվել են ընկերութեան հաշիւները: Եւ վերջապէս աւելի հեշտ և աղիւս չէ խմբագ-րութեան կողմից մի մարդ ուղարկել և ման-րաման հաշիւներ ստանալ ընկերութեան գր-ասենյակից, Թիֆլիսի պոլիցիալ տեսչից կամ նախագահից փոխանց, փոխանակ այդպիսի անտեղի անկարգիներ անելու»:

Մեր նկատողութիւնից մի կրկու օր ցետոյ «Тифлисский Листок» քաղաքի էջերում, մեղ ան-ծանօթ մի պարսկ. Алексаидр Тарханов ա-նունով մի նամակ տպել, յայտնելով որ ինքը իբր ծանօթ Բարեկարգական ընկերութեան գործերին, վկայում է, որ ընկերութեան բոլոր հաշիւները և դործերը շատ կանոնաւոր կերպով են տարւում, և ուրեմն «Կաւկազ» քաղաքի անկարգի անհիմն է և միանգամայն անարդար:

Այդ բոլորից ցետոյ, ի հարկէ, իւրաքանչիւր օ-

րինաւոր մարդ իրաւունք ունի ուստիւն, որ պ. Վեիլիօ կը շտապէր յետ վերջին իր անտե-ղի մեղադրանքը և հակառակ դէպքում՝ կը շտա-պէր փառաբանել ապացուցանել իր մեղադրանքը, եթէ չէր ուղում զր պարտադիր անուն վառ-տակել: Բայց ահա հենց այդ ժամանակ դուրս ե-կաւ մի հայ խմբագիր պ. Արդար Գոլհանի-տեան, և իր թիւթի մէջ այնպիսի անաղիւս-նայն իսկ կեղտոտ անկարգիներ արեց ընկերութեան հասցէին, որ պ. Վեիլիօյի ասածները երևացին շատ թոյլ և նորի իսկ մեղք: «Կաւկազ»-ի խմբագրի համար հայոց քաղաքի կեղտոտ յարձակմունք-ները, ի հարկէ, պաշտպանութեան լուս վաճառ-դարձաւ, և նա շտապեց թարգմանել այդ խօս-քերը: Փաստօրէն խօսած լինելու համար առաջ ենք բերում Արդար Գոլհանիտեանի խօսքերը «Կաւկազ»-ի թարգմանութիւնից (№ 273), քանի որ հայերէնը մենք չենք կարողացել: Ահա թէ ինչ է ասում հայ-խմբագիրը.

«Նրանց հետ մղեցինք, որոնք փաղով պաշ-տօնին ստանալով աղքատների, որդիների և այլքների համար հիմնած հիմնարկութիւնների մէջ (խօսքը Բարեկարգական ընկերութեան մասին է, ի հարկէ), ի հաշիւ ընկերութեան ուղ միջոցների, ինչպէս պարագայինք ծը-ծում են նրանց հիւթը, և անկարգութիւններ առաջ բերում հասարակական հիմնարկութեան գործավարութեան մէջ: Ուստի չէ յայտնել, որ այդ բոլորը կատարված իրողութիւններ են»:

Հայ-խմբագրի այդ անմարդու մեղադրանք-ները ասում ենք, լուս վաճառ դարձան պ. Վեիլիօյի համար: Ի հարկէ, ինչ կարող է լինել մի ընկերութեան վիճակը, եթէ «նրա գործավա-րութեան մէջ անկարգութիւններ են միտ-ցնուում», եթէ նրա փողերը զանազան մարդիկ «ինչպէս արարալիսներ ծծում են», փոխանակ աղքատներին և որդիներն ստուռ: Եւ պ. Վեիլիօ, պ. Ա. Գոլհանիտեանի այդ խօսքերով էլ կողմ-նակի կերպով պատասխանեց «Մշակին» և «Тифл. Листок»-ին, կարծէք ասելով. «Էլ ին-չու էք ինձ մեղադրում, քանի որ մի հայոց քա-ղաքի տառապալակ աւելի ծանր մեղադրանք-ներ է բարդում ընկերութեան վրա: Այդ բաւա-րան չէ. հայ խմբագրի խօսքերն այնքան զուտ-լի են, որ պ. Վեիլիօ փորձեց նայն իսկ աղիւս ապակտի դեր կատարել, ասելով իր լրագրի մէջ. «...Արձագանքը՝ հայտնում է այնպիսի բաներ, որոնց, դռնէ մենք, կը հաւատանք աւելի պակաս հեշտութեամբ, քան թէ նրանց արտասանում է պ. Գոլհանիտեան»:

Եւ եթէ պ. Արդար Գոլհանիտեան իր թիւթի հետ միասին վաղուց յայտնի չը լինէր, իբրե ին-սինուացիաների առատ աղբիւր, իբր կրեղիտից զուրկ մի օրգան, հայոց Բարեկարգական ընկե-րութեան խորհուրդը նրան կը սովորեցնէր մի փոքր չափ ճանաչել: Բայց նրա բաղդիւն է, որ ոչ ոք նրա ասածին բացի պ. Վեիլիօյից, ուշք չի դարձնի...

Նա ինձ կօչի, որ ցոյց տամ ձեզ թէ անցածը անցել է, այլ ևս չի վերադառնալ: Իմ մէջ միշտ կը գտնուի այնուպէս ընկերու քաջութիւնը: Հաւ-կանում եմ:

— Գեռ ոչ բոլորովին: Գաւ ինքնապաշտ ևս համարում քեզ: Բայց մտածում ես, որ վաղը կը դայ քո տէրը և ձեռքիցը բռնած կը տան: քեզ:

Մի կարծ, շատ կարծ լուսթիւն արեց: Գա-լիանէն նորից նստած էր, և այս անգամ նրա աչքերի մէջ մարեց հեղութեան կծու կրակը: Պատաւը չէր հաւատում իր աչքերին, դարձեալ երևան եկաւ չնորայն Գալիանէն, դարձեալ այդ թաղմ մարմնից, որ իր սքանչելի գծադրութիւն-ները այժմ մի հոտ չապկիով էր վարագուրել: ասարածից մեղմութեան, վայելչութեան բուր-մունք:

— Այո, նա կարող է դալ ասաց նա գուարթ ձայնով:— Եւ չնոտ լուս. ևս սպասում եմ նրան:

Առաջին անգամն էր արտասանվում մի այդ-պիսի խօսք: Սպասում էր Գաւ համարձակութիւն էր, վաղը չէր մի նշանած աղջկան, որին օրէնքը հրամայում էր ծածկել կրծքի տակ իր բոլոր տնեկանները: Այժմ Մէհրին չէր հաւատում իր ականջներին: Ահա նորից էր որ Գալիանէն ծիծ-հասկացած լինէր իր ասածի միտքը: Ուստի Մէ-հրին ասաց.

— Գիտես, իմ խօսքը Զաւարի մասին էր... Եւ որքան մեծացաւ նրա զարմանքը, երբ Գա-լիանէն հանդիտու կերպով հաստատեց այդ բանը: — Այո, այո, Զաւարը...

Միանգամ անգամ անգամն էլ ասուց... Հրաշայտ էր այդ արտասանութիւնը, բայց համար-ձակութիւնն էր այն աստիճան անօրինակ էր, որ Մէհրին զարմանքից իր մատը կծեց:

Փ Ա Ռ Ք Ի Տ Ա Ն Ա Ր Ո Ւ Մ

(Պատկերահանգէս)
Գեղարուեստական երկեր ստեղծողները համար կայ միայն մի պայման, որ ցոյց է տուել մեծն Գեօրգի, չլցեց ձեռ միտքը և ձեռ սքանչելի բնական էլ ընդարձակ լինել նրանց, ձեռ ժա-մանակի գաղափարներով և զգացմունքներով և երկը կը ստեղծվի:

Մենք այսլեկցինք կովկասեան նկարիչների գե-ղարուեստական երկերի V ցուցահանդէսը իբրե հասարակ դիտող և հաղորդում ենք այստեղ այն տպաւորութիւնները, որ թողնում են հանդէս դրված նկարները ոչ-միայնապէս, բայց դեղար-ւեստով հետաքրքրվող այսլեկուի վրա:

Թողնել որ իրանք նկարիչները փոխարքա-բար քննադատեն իրանց նկարները—անկարելի է: Մասնաւոր քննադատներ չունենք: Վերջա-պէս նկարի մէջ հետաքրքրի է ոչ միայն տեխ-նիկան, որ վարժութեան ժամանակի և չկօչայի հարց է, այլ աւելի գեղարուեստականութիւնը, որի պահանջները նորին են գեղարուեստի բոլոր ճիւղերում և որի էսթետիկ կարող է աւելի քիչ մտաւել լինել մասնաւոր պեղանակի համար, քան գեղարուեստային «համարակի» համար:

Գեղարուեստի կոչումն է հաճոյք պատճառե-լով մեր զգայարաններին՝ զարթեցնել մեր մէջ մաքր և նրանց զուգընթաց զգացմունքներ: Մեր զգայարաններին հաճելի է միայն այն, ինչ որ գեղեցիկ է և բնական:

Գեղեցիկ է այնպիսի էսթետիկական և ոչ անպատճառ դուրսնալի ու սիրունալի: Գեղեցիկ կերպով կարելի է արտայայտել տպաւոր յուսա-հատ վիշադ, ամբոյի վայրագութիւնը, գեղեցիկ է լատիօսի խմբաձայնը իր զարաւած վիթխարի օձով և իր տանջանքով լի դէմքերով:

Բնական է, ուստի էլ լրականի ստրկական ընդ-րինակութիւն, այլ համապատասխանող բնու-թեան օրէնքներին և երեւոյթների արամարուե-թեան, ինչպէս բնական են Վեիլիայի արձանը, Բաֆայի Մաղոնան, Շելլերի ժան Գարլը:

Մեր հոգու վրա ազդում է միայն այն, ինչ որ անցել է գեղարուեստողէի մտքի և որի բու-վով: Որքան խոր է իմաստնայն այդ միտքը, որքան զգայուն է այդ սիրտը, այնքան զօրեղ է այն տպաւորութիւնը, որ գործում է մեղ վրա նկարը կամ արձանը: Որքան բնութայն է, որքան օրկիւնալ է գեղարուեստողէի հոգին, այնքան աւելի հետաքրքրում է նա մեղ համար, որովհետեւ միջոց է տալիս մեղ տեսնել և զգալ աշխար-հը մի նոր ձեւով և մի նոր տեսակ: Ամեն մի տաղանդաւոր նկարիչ իր մէջ կրում է զմե-րի, դոյնիւրի և լոյս ու տուտերի մի ամբողջ անհա-տական արեւը, որ բացվում է մեր առաջ նրա նկարներում:

Ինչ են տալիս մեղ այդ կողմից կովկասեան նկարիչները: Առաջին բանը, որ աչքի է ընկ-նում մեր նկարիչների ցուցահանդէսում՝ այդ բու-վանդակութեան աղքատութիւնն է: Ոչ մի ամ-փոփ գաղափար, ոչ մի նկար, որ կրէր իր վրա զօրեղ արամարուեթեան, խոր զգացմունքի հետք:

— Թող դայ շարունակեց նա, ուղարկութիւն չը դարձնելով պատաւի զարմանք վրա:— Այնու-տիւր հեռուից տեսնել նրան, Մէհրի, խմայել թէ երբ նա կը մտնուայ դիւղին, բարձրացիր թուս-րի դուռը և նայիր, տես ինչպէս է դալիս:

— Ինչու:

— Գաւ կը տեսնու մի հրաշալի ճանապարհ: Գաւ այն չէ, որ նրա ձիւս տաներ տակ է վրե-ված: Ոչ, դա մի ուրիշ ճանապարհ է: Կրանի քեզ, եթէ ես էլ տեսնեի...

— Ինչ է նշանակում դա:

— Եւ քեզ ասում էի որ ինձ հետ ման եկողը, ինձ խօսալուրդ նա, որ մերթ հիացնում է ինձ և մերթ տանում, մի շուշու է, դուք մի դողոց: Ինչպէս է նա դալիս... Այդ դու կիմանաս, երբ հետեւից կը տեսնու թէ ինչպէս է դալիս խա-չնցին:

Նա նայեց դայնիւրի, տեսաւ նրա միամիտ, անհասկացող դէմքը: Եւ յանկարծ փաթաթվելով նրա վրին, ասաց մի բարբաբական խաղաղ.

— Հասկացիր, հասկացիր, խեղճ Մէհրի... Այդ շուշու, որ ինձ հետ է, նրանից է դալիս...

Ոչինչ չը խօսեց Մէհրին, միայն խիստ կծկե-ցան նրա բաղաժնիքը և նա սլինել սկսեց իր գրկի մէջ այդ աղջկան, որին կարծես նոր էր գտնում: Բացվեց նրա սիրտը, երկար նրա թոշ-նած դէմքը քաղում էր այդ փափուկ դէմքին, եր-կար նա ման էր անում իր դողողին չրթուե-րները սիրուն դիմաքծերի վրա, հոտոտում էր միմիկարվում: Զգում, խանդաղաւանք, խնայե-ցութիւն միասին ալեկոծում էին նրա սիրտը: Գալիանէն հաղիւ կարողացաւ աղաւթիլ այդ գո-րովից գրկից: Նա խօսել էր ուղում և նրա չրթուեցները հրաշք էին գործում:

ժողովում է տեղում եղած ձիաւորներին և քրդերին էլքապի Հասան աղային տեղական տանուտէր Ալաշքահ-բէկին և հասարակական գրադիր Տէր-Աւետիսեանին հետ միասին, թւով 22—24 հոգի, գնում են հետամուտ լինելու աւազակներին Երեւոյեան, մոտաւորապէս ժամը 4-ին, պրիստաւը իր խմբով հանում է Սալտաշ ձորի ծայրին, ուրիշ յետոյ սկսվում է Սարգսարաղ տանող տափարակը։ Այստեղ խումբը բաժանվում է մի քանի ձիաւորների հետ բռնում է ձորի մի կողմը, քրդեր Հասան-աղան իր ձիաւորներով բռնում է ձորի ուղիղ բերանը, իսկ մնացածները նոյնպէս տեղակայվում են յարմար տեղերում։ Հետոյ նկատում են թմաճը փռվի, ապա կէս ժամ չանցած՝ սկսվում է երկու կողմերից հրացանաձուլներ, սակայն երկու կողմից էլ անհետանք։ Յանկարծ հրացանաձուլները դադարում է և պրիստաւը նկատելով որ աւազակները յետ են գնում, վայր է դալիս ձիուց և սկսում է իջնել ձորը, գլուխով «*ПАНИ ВЪЗДУХУ, ПОИДЕМЪ ВПЕРЕДЪ*» սակայն, 20 քայլ չանցած, պայթում է մէկ հրացան և պրիստաւը գնդակի վրէժ է ստանում ոտից։ Պրիստաւը նստում է քարի վրա և պահանջում է իր ձին։ Չիստը որ հեռւում բռնել էր պրիստաւի ձին, տեսնելով որ իր բոլոր ընկերները փախել են, չէ ուզում մնալ իջնել ձորը, և պրիստաւի աղաչանքին, «*ի սէր Աստուծոյ, ի սէր Քրիստոսի, ձիւ բերե՛ք*», ձիաւորը բաց է և պրիստաւը պրիստաւի ձին և լինել շուտ տալով իր ձիւն գլուխը փակում է։ Պրիստաւից 20 քայլ հեռավորութեան վրա գտնվող Տէր-Աւետիսեան, նկատելով բոլոր ձիաւորներին փախելը, առաջ է քշում իր ձին, որպէս զի պրիստաւին օգնութիւն հասցնել, սակայն, 10 քայլ չը գնացած, ձորի միջի քարերի սակից դուրս են դալիս երեք զինված քրդեր և հրացանի սուսովին հարուժածով գետին են գլորում արդէն ոտի կանգնած պրիստաւին, իսկ երկուրդ հարուժածով վերստին պրիստաւը Տէր-Աւետիսեանին։ Վերջինը տեսնելով որ զինված քրդերի զինաց այլ ևս անկարող է որ և է օգնութիւն հասցնել պրիստաւին, որ անշարժ ընկած էր քարերի վրայ, սկսում է փախչել՝ գլուխը նկատելով օգնութեան կանչելու համար։ Սակայն մէկքից հոսող արեւըը հեղձնում նրան թուլացնում է, և երբ 100 քայլ չանցած՝ ստիպված է լինում կանգնեցնել ձին, նկատում է քարի ետև կանգնած ձիաւորներից մէկին, որին և խնդրում է նստել ձիւն վրա և մէջքից բռնած՝ իրան հասցնել գլուխը։ Կռիւ դաշտից փախած ձիաւորը նկատելով փայլ է բերում Տէր-Աւետիսեանին ձիուց, և երգելով որ չըջակարգում պահված իր ընկերներին հետ չուստով կը վերադառնայ և կը տանի նրան գլուխը, նստում է Տէր-Աւետիսեանի ձին ու քշում։ Տէր-Աւետիսեան սպասում է մի ժամ, երկու ժամ, ամբողջ գիշեր, բայց ոչ չը գալիս... Միւս օրը, առաւօտեան ժամը 9-ին, դալիս են թափվել և Աղշարկայի տանուտէրները գլուխը ներքին հետ և գնում են պրիստաւին սպանած ու կողոպտած (տարել էին զինքը, ոսկէ ժամացոյցը շղթայով սուրը, առքնանակը և հարկերից ժողոված 500 ռ. դումարը), իսկ Տէր-Աւետիսեանին կիսակենդան ընկած քարերի վրայ։ Անմիջապէս տեղեկացնում են պոլիցիային և կարգադրում պրիստաւի դիակը տեղափոխելու թափվել հայոց եկեղեցին, իսկ Տէր-Աւետիսեանին՝ նոյն գիւղի տանուտէրի տունը։

Հոկտեմբերի 10-ին եկան թափվել գաւառապետը և գաւառական բժիշկը ու կարգադրեցին պրիստաւի դիակը ուղարկել Դաշիկար, իսկ Տէր-Աւետիսեանին՝ Վաղարշապատ, բժշկական օգնութիւն հասցնելու համար։ Այդ օրը թափվել բերեցին և պրիստաւի 15 տարեկան որդւն, որ 6 տարի չէր տեսել իր հօրը և արժանացաւ միայն հօր դիակը տեսնելուն։ Առում են որ պրիստաւը 20 օր առաջ ստացել էր մի անատրապիկ նամակ հետեւալ բովանդակութեամբ. «*Берегитесь, на васъ точатъ зубы*»։ Նոյնպէս ցայ են տալիս, որ Հասան-աղան և չըջակայ քրդերը դիմադրաւորապէս են պրիստաւին և օգնել առաջակներին։ Սկսվում է արդեն քննութիւնը և բանտարկված են առաջիմ ձիաւորներից միայն երկու հայեր, իսկ քրդերից միայն մի քանի աղաներ։

Ա. Օհանջանեան

ՆԱԽԱԿ ԳԱՆՁԱԿԻ ԳԱՆԱՌԻՅ

Բանանց, հոկտեմբերի 21-ին

Նորերս այստեղ տեղի ունեցաւ մի շատ աղիւղ երեւոյթ, որը թէև անօրինակ բան չէ գիւղում, բայց, այնու ամենայն, ընդհանուր դայրոյթի ստարկայ է դարձել։ 15-ամեայ օրը օրիորդ Բ.-ին, նրա խորթ մայրն իր մօտիկ բա-

րեկամներին հետ միասին, բռնի կերպով նշանում է մի երեսասարգի հետ, որին օրիորդը չէ ուզում գնալ։ Տղան ու նրա ծնողները անպատճառ ուզում են իրանց հարս ունենալ այդ օրիորդին, իրանց նպատակներին հասնելու համար դիմում են ամենատարբեր միջոցների, խորթ մօրն ու նրա աջակիցներին կաշառք են տալիս ու բացի այդ խոտանում են աղջկան տանել առանց բաժինքի «*կէցիլ չորեքով*» միայն։ Այդ հանգամանքն աւելի է սաստկացնում խորթ մօր ցանկութիւնը Բ.-ին անկի «*ճանապ դնել*»։ Նա իր բարեկամներով սկսում է հանդիմանքներ ցուցնել իր համաձայնութիւնը, երբ խօսքերը չեն աղգում, իսկ իր զաւանակի օգնութեանն են դիմում ու անխնայ ծեծում անպաշտպան աղջկան և այգային սով ստիպում են նրան ընդունել չարտի աստծից՝ նշանի մատանին։ Խորթն յուսահատութիւնից՝ խեղճ, անտէր անպաշտպան օրիորդը գնում է մի ծայրահեղ միջոցի, նա գնում է իրանց ցած նստելու կամուրջից, այգային կողերական զէպքեր յաճախ պատանել են գլուխը «*բէյուրաղ աղջկաներ*» հետ, որոնց իրանց արտի սիրածից խել են ու առածին տուել... Խեղճ Բ. էլ իր փրկութիւնը գետի ալիքներին մէջ է փնտռում։ Բարեբաղդաբար, նրան շուտով նկատում են ու բռնում տուն բերում, ուր կնիքարկում են նրան կատարեալ բանտարկութեան, նորից ծեծում և նորից ասածի մատանին դնում նրա մատին։ Այժմ խեղճն սպանում է բռնի ամուսնութիւնը, քանի որ կամուրջից վայր ընկնելու փորձն անգամ չէ աղբիլ բոլորովին խորթ մօր ու նրա բարեկամներին վրայ այլ աւելի է դադարեցնել նրանց։ Միակ յայտն այժմս մնում է Գանձակի հողերը կառավարութեան վրայ, որը քանի դեռ պատկը չէ կատարված, հարաւորութիւն ունի աւանդել այդ անբարոյ ու բռնի ամուսնութեան առաջը և այգայինով փրկել «*բէյուրաղ*» օրիորդին իսպառ կորուսից։ Օգտվելով գեպքից, որը մեր գլուխում ոչ առաջինն է և ոչ գուցէ վերջինն է լինելու հողերը կառավարութիւնը պէտք է մի անդամից ընդ միշտ հասկացնէ գլուխական քաճախներին, որ նրանց պարտաւոր են վերջ դնել այգային աղիւղ ու տխուր երեւոյթներին։

Ստ. Տէր-Աւետիսեան

ՆԱԽԱԿ ԽՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Սիւրխաթ, հոկտեմբերի 10/22-ին

Հայ թերթի մը մէջ, Վ... ծածկանունով Արիստիդէսը գրած նամակ մը կարդացնելը, որով նամակագիրը ամբաստանում էր ինքն տեղին նախորդ դատաւորին վրայ իր թէ այս վերջինը մօտ 600 Քրանի չարքած լինելը, «*Հայ երեսասարգների միութեան*» ընդհանուր նպատակն ու գրքերը կողոպտած։ Ներկայիս պաշտօնս ալ է և կողակնը յայտարարել, որ վերադառնալ անձուէր են մեր Միութեան հիմնադիր դատաւորն մէկ ամսին խորթ չը գիտնալէ դատ՝ ամեն դժոգութիւնը ըրած ու տեղին հայ երեսասարգութեան բարոյական և մտաւորական զարգացումն մին դալի ու փայլ տալ միայն մտածած է։ Մօտիկ անցնելով մէջ տեղի կերված տոսկ մը և դած է, այդ ալ աղբ. ընկերութեան մը 60 Քրանիական ոսկին է, որը իւրաքանչեւ մարքը և փրկելու մեր նախորդ դատաւորին և ընկերութեան վարիւր ու պատիւը, զոր միջի կը աքնին անխեղճօրէն։

Սիւրխաթի «*Հայ երեսասարգների միութեան*» անօրէն ժողովը դիմաց

Առնապետ՝ Ա. Ստեփանեան
Առնապետիկ՝ Յ. Սիմոնեան

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Մշակի» այս համարը բաղկացած է 6 երեւոյց։

Աղի հաղորդում են հետեւեալ թաւրիկից, «*Թաւրիկում ուսումնասիրաների բացվելու և վաճառականների վերադարձով*» Ռուսաստանից, կեսը կարծես թէ սկսել է կենդանութիւն ստանալ։ Այս տարվայ Նիմի-Նովոգորոլի աղիւղ անտառը մի քիչ վրայ է բերել մեր վաճառականներին, որոնք մեծ աղետութեամբ սկսել են գնել ծիրան, նուշ, սարգայ և այլ բերքեր։ Այդ առտուրը չնորձի վաճառականներին յատուկ մրցումը ընկել է մեզ մօտ։ Եւ այս օրերս աւելի քան տասը ֆիրմաներ միացել են «Սեան ընկերութեան» հետ, որը կազմվել է անցյալ տարի։ Այս նոր ընկերութիւնը իր առտուրով, թումաններին յետոյ՝ վառան կարելի է, երկրորդն անտանել Պարսկաստանում։

Եւստ ևնք, որ Ներսիսեան դպրոցի ուսուցչական խմբի և ծառայողների մէջ միտք է յղացել աշխատել հիմնուկ դպրոցում թշուախիկը (пеш-

сонная работа) նրա եկամուտներով օգնելու պաշտօնից հեռացող ուսուցիչներին և ծառայողներին։

Հոկտեմբերի 23-ին նշանակված թիֆլիսի արհեստաւորների աւագի ընտրութիւնը, իշխանութեան կարգադրութեամբ, յետաձգվեց, մինչև կը կատարվեն արհեստաւորների մի քանի զլխաւորներ լրացուցիչ ընտրութիւնները։ Զարմանալի է, որ արհեստաւորների վարչութիւնը՝ աւագի ընտրութիւն նշանակելով վարչօրը հոգս չէ տարել, որպէս զի արհեստաւորների բոլոր ներկայացուցիչները ընտրված լինեն, առանց որի աւագի ընտրութիւն անել ոչ մի դէպքում չէ կարելի։

Մեր քաղաքային գումայի հոկտեմբերի 23-ի նիստում տեղի ունեցաւ այն յանձնաժողովի ընտրութիւնը, որ պէտք է դադարի թիֆլիսում պոլիտեխնիկում բանալու հարցով։ Ընտրված են հետեւեալ ձայնաւորները։ Կ. Արիստիդէս, Իշխան Ն. Արգոտիսովի, Բ. Վեռնիկովի, Ն. Կարապետովի, Ե. Մալինին, Պ. Օպոլինին, Ն. Օտորո-գորսկի, Կ. Քլյուկ, Մ. Թամանշիկ, Իշխ. Գ. Թամանով։ Զանաժողովին թոյլ է արված իր կողմից հրաւիրել ոչ ձայնաւոր պատուաւոր անձանց։

Կովկասեան Գիւղատնտեսական ընկերութիւնը իր վերջին նիստում, որ տեղի ունեցաւ հինգ-չարթի հոկտեմբերի 23-ին, վճռեց իրենց երկրադարձութեան միջխորտութեան լնդերով լա-նալ թիֆլիսում մի արհեստանոց մեքաքսա-դործ սւլիւնը սովորեցնելու համար։ Համա-կրելով մի այգային արհեստանոցի բացման մեր երկրում, մինք չենք կարող խորհուրդ չտալ, որ այգային մի արհեստանոց բացվէր ոչ թէ թիֆլիսում, այլ մեր շերամապահական շրջաններից մէկում, օրինակ՝ Նոխում, Դուշում, Օրդուբաթում, որտեղ գիւղական ժողովրդի զլխաւոր պարագագնքներից մէկն է շերամապահութիւնը։

Մեր ստացանք երաժիշտ Նիկողայոս Տիգրանեանի մի նոր աշխատութիւնը՝ այն է պարսկական «*Հեքային*», որ յարմարեցած է դաշնամուրի վրա անելու՝ երկու ձեռքով։ Սա թւով եօթներորդ երաժշտական տեսարան է, որ լոյս է տեսնում պ. Տիգրանեանի հրատարակութեամբ։

Հետեւեալ տղերն ենք կարդում «*Пер. Вѣдомости*» լրագրում. «*Շատ ուրախալի է լսել, որ Ռումիայում գտնվող ուսաց հոգևոր միւսման յետ չի կանչվի ինչպէս առաջ մտաւորութիւն կար, այդ մասնաւոր նշանաւոր է այն կողմից, որ մէկ կամ երկու ուսանողի ներկայութիւնը քրիստոնեաների շրջանում կատարելապէս երաշխաւորում է նրանց կեանքը և հանգստութիւնը, միմայն մեղանից են սպասում ա-րեւելեան քրիստոնեաները փրկութիւն և իրանց դառն վիճակի թիթեռութիւնը*»։

Մեր թղթակիցը Կիւմից հաղորդում է հետեւեալը. «*Հոկտեմբերի 17-ին չըջանի կառավարի-կում Ա. Պ. Կոնստանտինով ընտրաւորում արտա-կարգ ժողով գումայից, վաճառականութեան և մանուկ կառավարից, զեպատամիտի գիւղերի միջի, ի. Կովալեւիկով մասնակցութեամբ պոլի-տեխնիկումի բացման առիթով։ Նախագահ կում Իգնատիկ յայտնեց, որ մասնաժողովը վերջացել է պոլիտեխնիկումի ծրագրի նախա-գիծը, Կովալեւիկին ընդունեց այդ նախադիւր և յայտնեց ֆիրմաների միջխորտ վաճառիչ շնորհակալութիւնը, որը մեծ հետաքրքրութեամբ է վերաբերվում մասնաժողովի գործունէութեան և իրան ուղարկել է գործի ընթացքի հետ աւելի լաւ ծանօթանալու համար։ Մասնաժողովը միա-համու ցանկութիւն յայտնեց, որ եթէ հարաւոր է, պոլիտեխնիկումի բոլոր մասերի առաջին կուրսը առաջիկայ տարվայ աշուրեց բացվի առանց սպասելու չլնութեան պատրաստելուն, որը գեւ չէ սկսված։ Անդամներից մի քանիսը կարծիք յայտնեցին, որ լեկցիաների ընթերցումը կարող է կատարվել համալսարանի առաջին օրը, հաշից յետոյ, իսկ եթէ դա անյարմար դառնի, կարելի է գտնել մի չլնութիւն, որը աչքի առաջ արդէն կայ, և մինչև ինտիմութիւն անաւարտելը, կարելի է աղիւղ կարգալ լեկցիաները։ Պ. Կովալեւիկին այս ցանկութեան արտայայտիչն է լինելու միջխորտ առաջ։*

Կնչպէս հաղորդում են մայրաքաղաքի լրագրի-ները հոկտեմբերի 20-ին պէտք է մի նիստ գու-մարիւր, կում Գլխաւորի նախագահութեամբ, անկեղական նոր բարձրագոյն դպրոցների բանա-լու հարցի առիթով։ Նիստին մասնակցեցին հա-

մար, ի միջի այլոց, հրաւիրված են Խարկովի տեխնոլոգիական ինստիտուտի և Մոսկույի ին-ժնէրների դպրոցի դիրեկտորները, որոնք կանչ-ված են Պետերբուրգ։

«Մշակի» անցեալ համարում մտել է տպարա-նական մի խոշոր սխալ։—Հեռագրիներին մի մասը, դրաւարի անհոգութեան չնորձի, մացրած է «*Խմբագրական պատասխաններ*» բաժնի մէջ, փոխանակ մոցնելու հեռագրիներ լաճնում։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԻՅ «*Нов. Обозрѣніе*» լրագրին հե-ռագրում են հոկտեմբերի 23-ից, «*Пер. Вѣд.*» լրա-գիրը հաղորդում է, որ թիֆլիսում պոլիտեխնի-կան ինստիտուտ բանալու հարցի ուղղութիւնը, բուն տեղական պայմանների չնորձի, որոնք բարդացնում են նրա լաճումը, կախված կը լի-նի Կովկասի կառավարչապետից, որի վճռին է թողնված այդ գործը։

ՆՈՐ-ԲԱՅԱՋԵՏԻՅ մեղ դրում են, «*Անցեալ շա-րաթ մեր նախկին գործակալ Ն. Սիմոնովի լրագր-վին թողեց քաղաքը և մեկնեց Էջմիածին, ուր նրա համար պատրաստել են մի խոյ, բոլոր-վին վայել նրա համեստութեանը։ Այսպիսով մի գաւառ, որ պարկաւում է 60 դիւղ հայ հասա-րակութիւն, ընդմիշտ աղաւթից մի անարժան հովուից։ Գործակալութիւնը մնացել է աւագ քա-հանային, որը իր քաջագործութիւններով չուսով գուցէ երանի սալ տայ իր նախորդին։ Դուր-վորը անհամբեր սպասում է նոր գործակալի նշանակվելուն, և շատ ցանկալի է որ մեր երի-տասարդ վարդապետները լինել, որոնց մէջ գեւ. անարատ է մնացել հասարակութեանը անկեղծ ծառայելու գաղափարը, որոնք «*պերսեր*» պէս շարաւիւղ են ոտքից մինչև գլուխ արժաթ դիւղելու մտորմունքով միայն։ Սակայն հարց է, կը լավ արդեօք հասարակութեան ձայ-նը, թէ էլ մի Կրիստոս, մի Մարկոս կը գայ և կը սկսի «*էլ էն ջուրը ու էլ էն ճաղացը*»։*

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Կ. Պոլսից Բերլինի լրագրիներին հաղորդում են, «*Աղքատութիւնը հայ ժողովրդի մէջ աճում է։ Անպիկ միջոցներ են հարկաւոր գտնել միմայն նիւթական թշուառութիւնը պակասեցնելու հա-մար, մասնաւոր գաւառներում, ուր երկրադոր-ծութիւնը կատարելապէս կանգ է առել։ Հայկա-կան վիլայեաների աղքատակութիւնը ճնշված և լքեալ արամաւորութեան մէջ է գտնվում, բաղ-մաթիւ այրիներ և աւելի քան 40.000 որբոր պատրիարքի օգնութիւն են խնդրում։ Այդ թը-չուառութիւնները միմայն թիւրքաց գաղաւու-թիւնների հետեանը չեն, այլ դրանց շատ նը-պատում են թէ սովը և թէ տարափոխիկ հի-ւանդութիւնները։ Պատրիարքարանը դիմեց Բ. Գրանը, խնդրելով թիւլ տալ հանդանակութիւն բանալ երկրի մէջ և երկրից դուրս յօգուտ հա-յերի, բայց Բ. Գրանը մերժեց, թէպէտ պատրի-արքարանը յայտնեց, որ պատրաստ է ամեն տե-սակ երաշխաւորութիւն տալ։ Պատրիարքարանը երկու անգամ նոյն խնդրելով դիմեց Բ. Գրանը, մի և նոյն ժամանակ յայտնեց, որ կառավարու-թեան հակողութեան տակ իր սկսած հանդանա-կութիւնը կարող էր բարոյական, նիւթական և մասնաւոր քաղաքական օգուտ տալ, որովհետեւ այժմ բարեգործական նպատակով հաւաքած գու-մարները ստացվում են օտար պետութիւնների հիւպատոսների միջոցով և այդ պատճառով ըն-չուառացած հայ ժողովուրդը կամաց կամաց ըն-տեղանում է այն մտքին, որ օգնութիւնը կարող է միայն դուրից գալ, այն ինչ, եթէ հանգամա-կութիւնը թոյլ տրվի, պատրիարքարանը հնարա-ւորութիւն կունենայ անմիջապէս նպատակել հայ աղաւորակութեան կարիքները թիթեղներով և կարող կը լինի հանգստութիւն պահպանել երկրի մէջ այն աղիւղների չնորձի, որ ինքն ձեռք կը բերի այդ դէպքում։*

«*Կառավարութիւնը, սակայն, չը համաձայնի, ըստ երեւոյթի, հայոց պատրիարքարանի հայ-նացքների հետ, բայց և այնպէս մի քանի քալ-քի արաւ հայ աղքատակութեան կարիքները թիթեղներով համար։ Նա թիթեղներից և հայե-րից մի յանձնաժողով նշանակեց, որը և շուտով կերթայ Փարս-Արաւ։ Հայոց պատրիարքարանը, սակայն, զգուհութիւն է յայտնում, որ յանձնա-ժողովի ծրագրի մէջ աւանդ է թէ՛ միայն պէտք է վերաշինվեն մասնաւորակներ և քրիստոնեա-նորի դպրոցները, բայց ոչ մի խօսք չէ աւան-տելված տաճարների մասին։ «*Մեր կարիքնե-րը*—աւանդ է սուղվանի անուտի պատրիարքի առաւ խնդրելի մէջ,—չեն տանաւարակում*

1—1

1-1

2—6

3—3

76) 3—20

22—25

5—10

18—0

7—10

